

Powstania śląskie w pamięci zbiorowej Polaków

Znak jakości przyznany CBOS przez
Organizację Firm Badania Opinii i Rynku na rok 2020/21

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

SPIS TREŚCI

Wiedza o powstaniach śląskich.....	1
Znaczenie powstań śląskich.....	5
Górny Śląsk 100 lat po powstaniach	7

W nocy z 2 na 3 maja 1921 roku wybuchło III powstanie śląskie, które zwieńczyło serię zrywów narodowych na Górnym Śląsku i doprowadziło do przyłączenia jego części do Polski. W związku ze zbliżającą się 100. rocznicą tych wydarzeń, postanowiliśmy sprawdzić, jakie miejsce zajmują one w zbiorowej pamięci Polaków¹. Interesował nas zarówno stan wiedzy badanych na temat powstań śląskich, jak i przypisywane im przez nich znaczenie.

WIEDZA O POWSTANIACH ŚLĄSKICH

Po upływie stu lat od walk powstańców śląskich, o ich zmaganiach słyszało 69% Polaków (20% deklaruje, że słyszało o nich wiele), natomiast niemal co trzeci badany (31%) nie słyszał o nich nic. O powstaniach przeciętnie częściej wiedzieli mężczyźni niż kobiety (77% wobec 63%, różnica 14 punktów procentowych), a także osoby lepiej wykształcone (zob. tabelę aneksową 1). Wśród respondentów, którzy słyszeli o powstaniach śląskich, co czwarty (25%) ma osobiste związki z Górnym Śląskiem – mieszka tam obecnie lub mieszkał w przeszłości, żyli tam lub żyją nadal członkowie jego rodziny – ponadto 4% z nich deklorowało, że miało w rodzinie powstańca śląskiego.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (370) przeprowadzono w ramach procedury mixed-mode na reprezentatywnej imiennej próbie pełnoletnich mieszkańców Polski, wylosowanej z rejestru PESEL.

Każdy respondent wybierał samodzielnie jedną z metod:

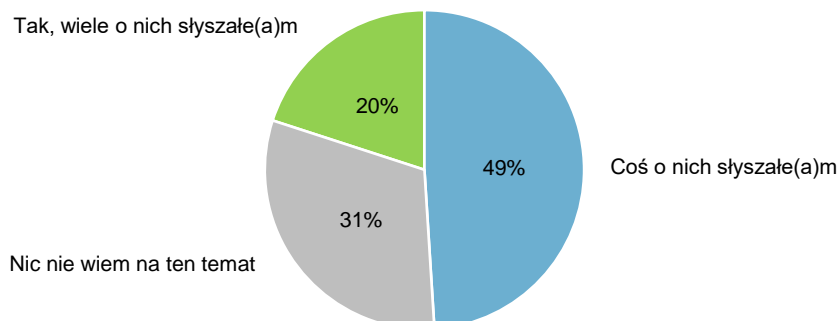
- wywiad bezpośredni z udziałem ankietera (metoda CAPI),
- wywiad telefoniczny po skontaktowaniu się z ankieterem CBOS (CATI) – dane kontaktowe respondent otrzymywał w liście zapowiednim od CBOS,
- samodzielne wypełnienie ankiety internetowej, do której dostęp był możliwy na podstawie loginu i hasła przekazanego respondentowi w liście zapowiednim od CBOS.

We wszystkich trzech przypadkach ankieta miała taki sam zestaw pytań oraz strukturę. Badanie zrealizowano w dniach od 1 do 11 marca 2021 roku na próbie liczącej 1154 osoby (w tym: 44,5% metodą CAPI, 41,2% – CATI i 14,3% – CAWI).

CBOS realizuje badania statutowe w ramach opisanej wyżej procedury od maja 2020 roku, w każdym przypadku podając proporcje wywiadów bezpośrednich, telefonicznych i internetowych.

CBOS

RYS. 1. Czy słyshał(a) Pan(i) o powstaniach śląskich?

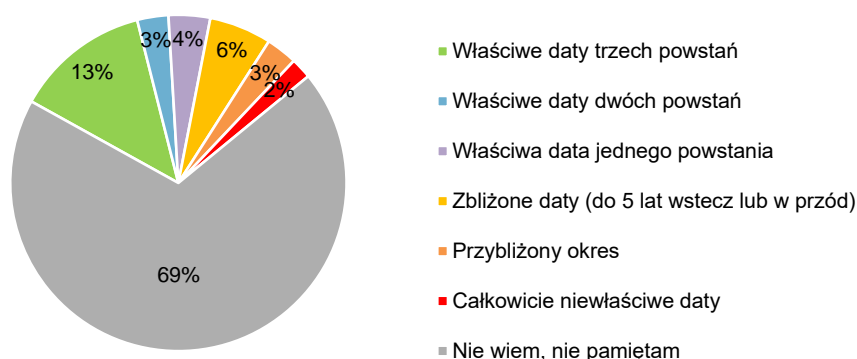

Postanowiliśmy pójść o krok dalej i zbadać, jaki jest stan wiedzy Polaków na temat podstawowych faktów dotyczących powstań śląskich. Poprosiliśmy więc osoby, które słyshały o powstaniach, o podanie ich dat: 13% z nich podało właściwe daty wszystkich trzech powstań, 3% – właściwe daty dwóch powstań, natomiast 4% – właściwą datę jednego powstania. Daty zbliżone podało 6% respondentów (do 5 lat w przód lub wstecz), a 3% – przybliżony okres historyczny, np. koniec I wojny światowej. Daty całkowicie chybione podało 2% badanych, umiejscawiając powstania w innym okresie XX wieku, w wieku XIX czy nawet XXI. Zdecydowana większość (69%) nie podała jednak żadnej daty. Podsumowując: 29% osób, które słyshały o powstaniach śląskich, było w stanie mniej lub bardziej precyzyjnie określić ich daty, co stanowi 20% ogółu badanych.

CBOS

RYS. 2. W jakich latach miały miejsce powstania śląskie?

ODPOWIEDZI RESPONDENTÓW, KTÓRZY SŁYSZELI O POWSTANIACH ŚLĄSKICH

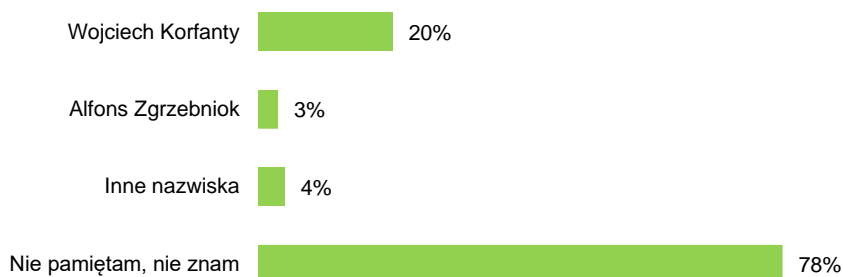
Pominięto odpowiedzi niezrozumiałe, niejasne (0,3%)

Respondentów, którzy słyszeli o powstaniach śląskich, poprosiliśmy również o podanie nazwisk ich przywódców lub osób, które przyczyniły się do przyłączenia części Górnego Śląska do Polski po I wojnie światowej (badani mogli wymienić więcej niż jedno nazwisko). Przywódcę ostatniego, zwycięskiego powstania, Wojciecha Korfanteo, wymieniło 20% z nich, a 3% – przywódcę dwóch pierwszych powstań, Alfonsa Zgrzebnioka. Żadnego nazwiska nie była w stanie wymienić zdecydowana większość ankietowanych (78%).

CBOS

RYS. 3. Czy pamięta Pan(i) nazwiska przywódców powstań śląskich lub osób, które przyczyniły się do tego, że po I wojnie światowej część Górnego Śląska znalazła się w granicach Polski?

ODPOWIEDZI RESPONDENTÓW, KTÓRZY SŁYSZELI O POWSTANIACH ŚLĄSKICH

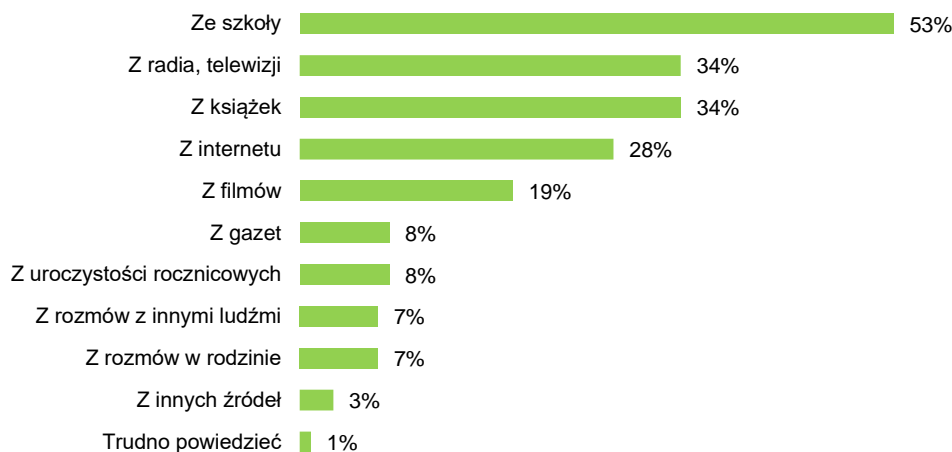
Badani mogli wymienić więcej niż jedno nazwisko

Interesowało nas także, skąd Polacy, którzy słyszeli o powstaniach śląskich, czerpią swoją wiedzę na ich temat. Respondenci mogli wybrać nie więcej niż trzy odpowiedzi z przygotowanej przez nas listy. Najczęściej wskazywali na lekcje szkolne (53%), a w dalszej kolejności na radio i telewizję (34%), książki (34%), internet (28%) oraz filmy (19%). Wśród mniej popularnych źródeł wiedzy znalazły się gazety (8%), uroczystości rocznicowe (8%), rozmowy z innymi ludźmi i rozmowy w rodzinie (po 7%).

CBOS

RYS. 4. Skąd przede wszystkim czerpie Pan(i) wiedzę na temat powstań śląskich?

ODPOWIEDZI RESPONDENTÓW, KTÓRZY SŁYSZELI O POWSTANIACH ŚLĄSKICH

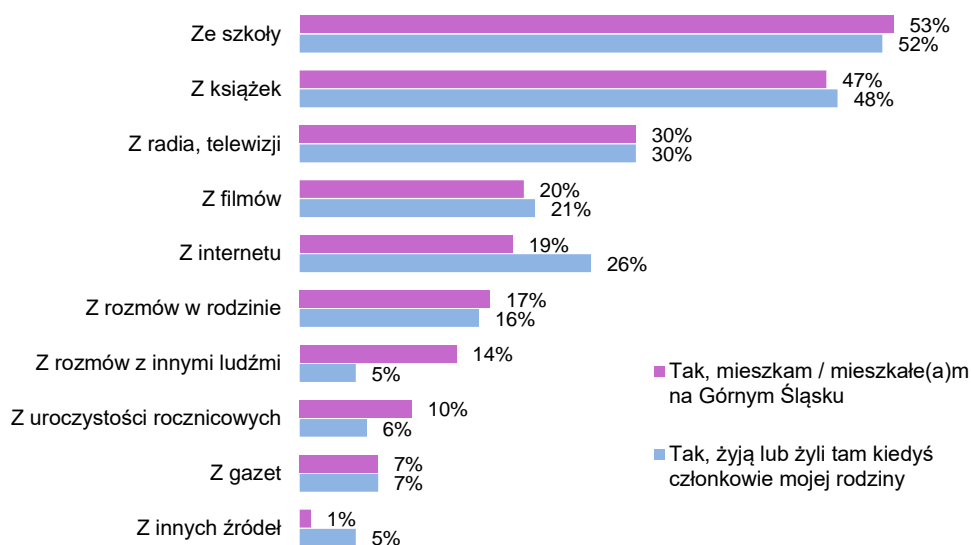
Badani mogli wskazać nie więcej niż trzy odpowiedzi

Nieco inaczej rozkładają się odpowiedzi osób związanych z Górnym Śląskiem osobiście, a także spokrewnionych z uczestnikami powstań. Przede wszystkim znacznie istotniejszym źródłem informacji okazują się dla nich rozmowy w rodzinie – wymieniło je 16% badanych mających na Górnym Śląsku rodzinę, 17% tych, którzy tam mieszkają lub mieszkali, i aż 62% osób spokrewnionych z powstańcami. Respondenci związani z Górnym Śląskiem częściej czerpią też informacje na temat powstań z książek, a rzadziej – z internetu.

CBOS

RYS. 5. Skąd przede wszystkim czerpie Pan(i) wiedzę na temat powstań śląskich?

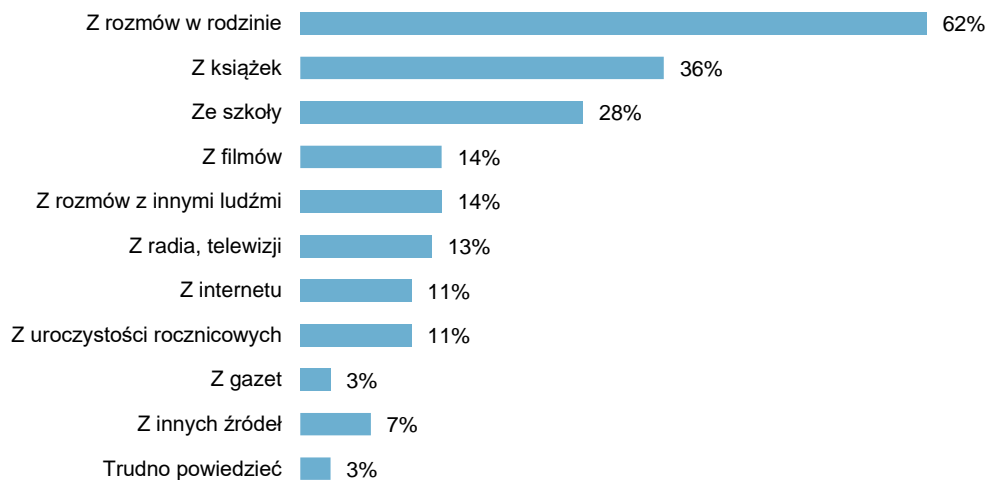
ODPOWIEDZI RESPONDENTÓW ZWIĄZANYCH Z GÓRNYM ŚLĄSKIEM OSOBIŚCIE,
KTÓRZY SŁYSZELI O POWSTANIACH ŚLĄSKICH

Badani mogli wskazać nie więcej niż trzy odpowiedzi

RYS. 6. Skąd przede wszystkim czerpie Pan(i) wiedzę na temat powstań śląskich?

ODPOWIEDZI RESPONDENTÓW SPOKREWNIONYCH Z UCZESTNIKAMI POWSTAŃ

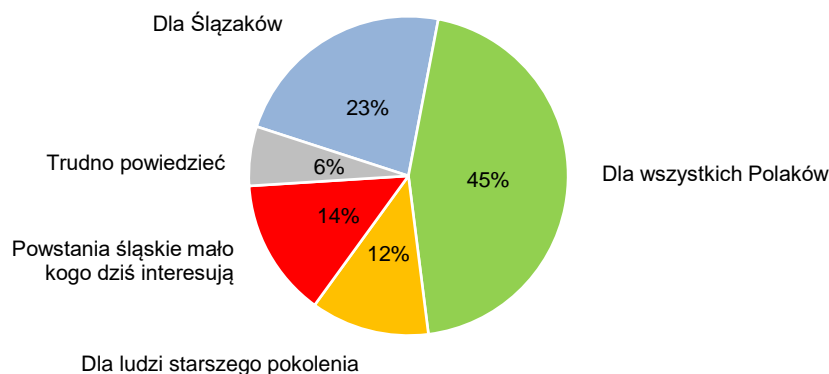
Badani mogli wskazać nie więcej niż trzy odpowiedzi

ZNACZENIE POWSTAŃ ŚLĄSKICH

Następny zestaw pytań poświęciliśmy znaczeniu, jakie Polacy przypisują współcześnie powstaniom śląskim. W pierwszej kolejności zapytaliśmy respondentów, którzy słyszeli o tych wydarzeniach, dla kogo przede wszystkim są one dzisiaj ważne. Niemal połowa (45%) odparła, że dla wszystkich Polaków, niemal co czwarty respondent (23%) wskazał Ślązaków, 12% – ludzi starszego pokolenia. Natomiast 14% ankietowanych stwierdziło, że powstania mało kogo dziś interesują.

RYS. 7. Jak Pan(i) sądzi, dla kogo przede wszystkim powstania śląskie są dzisiaj ważne?

ODPOWIEDZI RESPONDENTÓW, KTÓRZY SŁYSZELI O POWSTANIACH ŚLĄSKICH

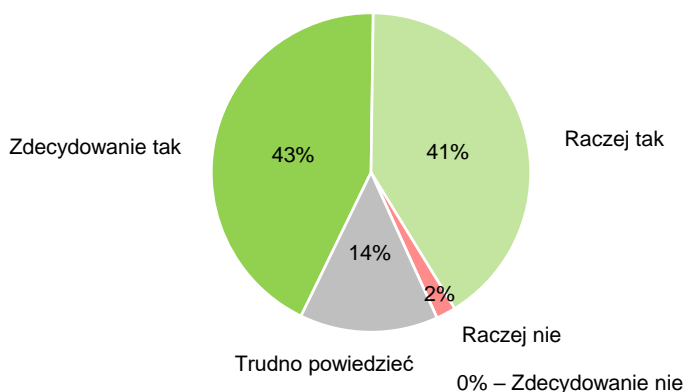
Osoby o poglądach prawicowych twierdziły wyraźnie częściej od zwolenników lewicy, że powstania są ważne dla wszystkich Polaków (55% wobec 31%, różnica 24 punktów procentowych). W tej drugiej grupie przeważały nieznacznie głosy, że są one istotne przede wszystkim dla Ślązaków (34% wobec 31% – zob. tabelę aneksową 3). Pewne znaczenie mają tutaj również osobiste związki respondentów z Górnym Śląskiem. Na przykład osoby, które mają tam rodzinę, twierdziły, że powstania są ważne dla wszystkich Polaków, częściej niż osoby niemające ze Śląskiem żadnych związków (53% wobec 43%, różnica 10 punktów procentowych) i dwukrotnie rzadziej deklarowały, że powstania nikogo dziś nie interesują (8% wobec 15%).

W dalszej kolejności pytaliśmy ankietowanych o dumę z powstań śląskich. Wyraźna większość respondentów (84%), którzy słyszeli o tych wydarzeniach, uważała, że powinny one stanowić dla Ślązaków powód do dumy. Za ledwie 2% badanych twierdziło, że powstania raczej nie powinny napawać Ślązaków dumą, natomiast odpowiedzi zdecydowanie przeczące w ogóle się nie pojawiały.

CBOS

RYS. 8. Czy powstania śląskie powinny stanowić powód do dumy dla Ślązaków?

ODPOWIEDZI RESPONDENTÓW, KTÓRZY SŁYSZELI O POWSTANIACH ŚLĄSKICH

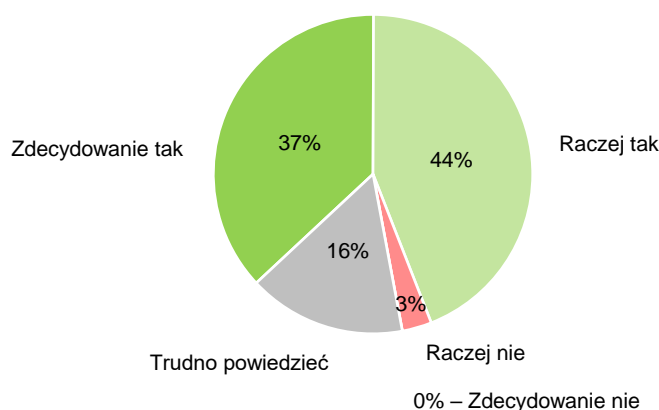
Nieco bardziej ambiwalentny stosunek do powstań mają osoby lepiej wykształcone – 91% respondentów z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym twierdziło, że powstania powinny stanowić powód do dumy dla Ślązaków, wobec 79% ankietowanych z wykształceniem wyższym. Ponownie wyraźną rolę odgrywały tutaj również poglądy polityczne badanych (91% na prawicy wobec 77% na lewicy – zob. tabelę aneksową 4), a także osobiste związki z Górnym Śląskiem – wśród osób mieszkających tam obecnie lub w przeszłości odpowiedzi twierdzące były o 10 punktów procentowych częstsze, niż wśród respondentów niemających żadnych związków z tym regionem (92% wobec 82%), którzy częściej byli w tej kwestii niezdecydowani.

Badanych zapytaliśmy również o to, czy powstania śląskie powinny stanowić powód do dumy dla wszystkich Polaków. Otrzymaliśmy tylko o 3 punkty procentowe mniej odpowiedzi twierdzących niż w przypadku pytania o powód do dumy dla Ślązaków. Przeważająca większość osób (81%), które słyszały o tych wydarzeniach, uważała, że powinny one napawać dumą wszystkich Polaków. Umiarkowany sprzeciw wyraziło zaledwie 3% badanych; odpowiedzi jednoznacznie przeczących w ogóle nie było.

CBOS

RYS. 9. Czy powstania śląskie powinny stanowić powód do dumy dla wszystkich Polaków?

ODPOWIEDZI RESPONDENTÓW, KTÓRZY SŁYSZELI O POWSTANIACH ŚLĄSKICH

Obserwujemy tutaj podobne zależności, jak przy poprzednim pytaniu. Mniej zdecydowane są osoby lepiej wykształcone (88% odpowiedzi twierdzących wśród respondentów z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym wobec 76% wśród ankietowanych z wykształceniem wyższym), deklarujące poglądy lewicowe (68% na lewicy wobec 89% na prawicy, różnica ponad 20 punktów procentowych – zob. tabelę aneksową 5), a także niemające żadnych osobistych związków z Górnym Śląskiem (77% wobec 91% wśród osób mieszkających tam obecnie lub w przeszłości).

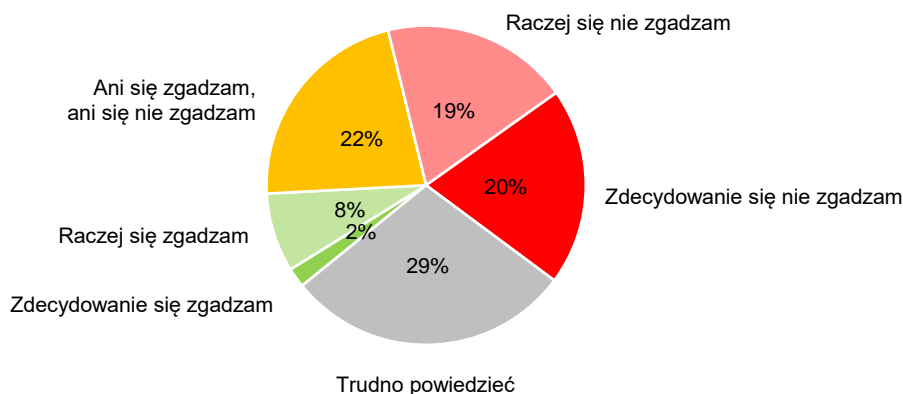
GÓRNY ŚLĄSK 100 LAT PO POWSTANIACH

Powstania śląskie doprowadziły do przyłączenia części Górnego Śląska do Polski. Na przestrzeni minionego stulecia pojawiały się jednak głosy nawołujące do zmiany statusu tego regionu i przyznania mu większej autonomii w ramach państwa polskiego. Obecnie najbardziej znaną organizacją wysuwającą podobne postulaty jest założony w 1990 roku Ruch Autonomii Śląska (RAŚ). Na zakończenie bloku pytań poświęconych powstaniom śląskim postanowiliśmy zapytać respondentów – wszystkich, nie tylko tych, którzy słyszeli o powstaniach – właśnie o ich stosunek do takich projektów. Czy stanowiący od 100 lat polskie terytorium Górny Śląsk powinien cieszyć się

większą autonomią polityczną niż inne regiony kraju? Twierdząco odpowiedziało 10% badanych, przecząco 39%. Aż połowa ankietowanych (51%) nie miała jednak na ten temat żadnego zdania.

CBOS

RYS. 10. Niektóre organizacje, takie jak Ruch Autonomii Śląska, nawołują do zwiększenia autonomii politycznej Górnego Śląska. Jaki jest Pana(i) stosunek do tego postulatu?

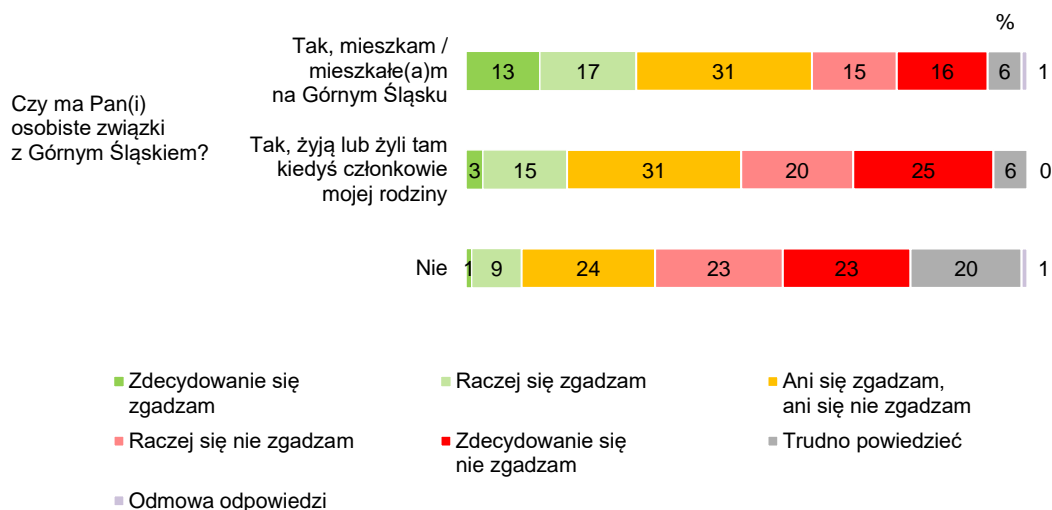

Bardziej sprecyzowane poglądy w tej kwestii mieli mężczyźni, częściej niż wśród kobiet natrafialiśmy wśród nich na deklaracje poparcia (12% wobec 8%), ale przede wszystkim sprzeciwu (48% wobec 32%) wobec postulatów zwiększonej autonomii politycznej Górnego Śląska. Ponadprzeciętnie wysokie poparcie odnotowaliśmy w miastach liczących od 20 tys. do 100 tys. (16%) lub od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców (14%), a ponadprzeciętnie wysoki sprzeciw – w największych miastach (54%). Częściej przeciwnie temu postulatowi były też osoby lepiej wykształcone (49% wśród respondentów z wykształceniem wyższym wobec 24% wśród badanych z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym). Bardziej określone poglądy w tej sprawie prezentowali również ankietowani zamożniejsi – w grupie osób o dochodach *per capita* przekraczających 3000 zł odnotowaliśmy 14% głosów poparcia i 49% głosów sprzeciwu wobec tego postulatu. Badani utożsamiający się z prawicą mieli bardziej sprecyzowane poglądy w kwestii autonomii Górnego Śląska niż lewicowcy – wśród tych pierwszych 11% wyraziło swoje poparcie, a 51% – sprzeciw, wobec odpowiednio 9% i 40% na lewicy (zob. tabelę aneksową 6).

Bardzo wyraźna okazała się zależność między osobistymi związkami z Górnym Śląskiem a poparciem dla postulatu zwiększenia jego autonomii politycznej. Osoby mieszkające tam obecnie lub w przeszłości popierały go trzykrotnie częściej niż respondenci niemający żadnych związków z regionem (30% wobec 10%). Znacząco mniej było wśród nich przeciwników tego postulatu (31% wobec 46%, różnica 15 punktów procentowych). Interesująca i nie mniej wyraźna jest też zależność między poglądami badanych na ten temat a faktem posiadania w rodzinie powstańca śląskiego. Wśród osób, które były spokrewnione z uczestnikiem powstań, poparcie dla postulatu zwiększenia autonomii Górnego Śląska sięgało 32% (wobec 11% wśród niespokrewnionych), a głosy sprzeciwu były wśród nich znacząco rzadsze (29% wobec 45%, 16 punktów procentowych różnicy).

CBOS

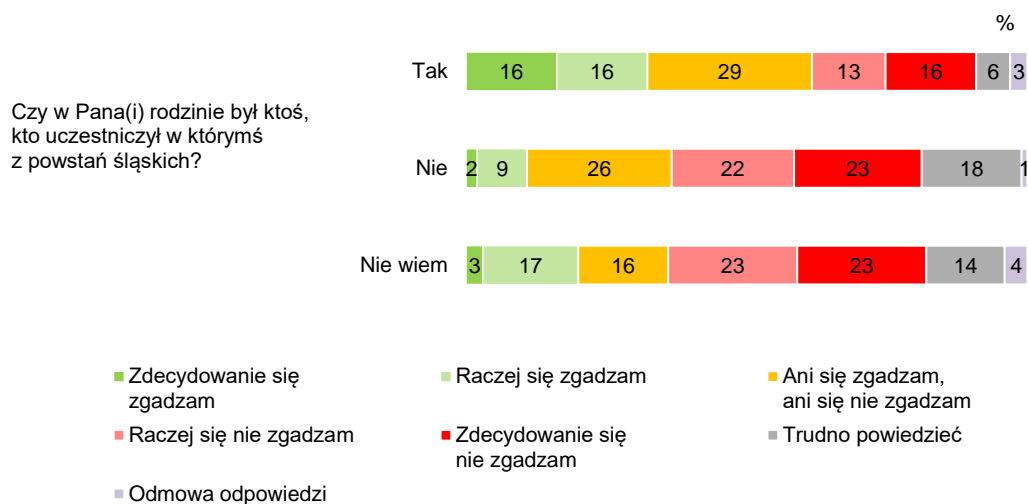
RYS. 11. Niektóre organizacje, takie jak Ruch Autonomii Śląska, nawiązują do zwiększenia autonomii politycznej Górnego Śląska. Jaki jest Pana(i) stosunek do tego postulatu?

Pytanie o osobiste związki z Górnym Śląskiem było pytaniem wielokrotnej odpowiedzi i było zadawane tylko osobom, które słyszały o powstaniach śląskich

CBOS

RYS. 12. Niektóre organizacje, takie jak Ruch Autonomii Śląska, nawiązują do zwiększenia autonomii politycznej Górnego Śląska. Jaki jest Pana(i) stosunek do tego postulatu?

Pytanie o powstańca w rodzinie było zadawane tylko osobom, które słyszały o powstaniach śląskich

O powstaniach śląskich sprzed 100 lat słyszała większość Polaków, choć poziom ich podstawowej wiedzy na ten temat nie jest wysoki. Spośród osób, które wiedziały o powstaniach, większość nie potrafiła umiejscowić ich w czasie czy wymienić nazwisk ich przywódców. Informacje na temat tych wydarzeń Polacy czerpią przede wszystkim z lekcji szkolnych, z radia i telewizji, książek, internetu oraz filmów. Niemal połowa badanych, którzy słyszeli o powstaniach śląskich, twierdziła, że wydarzenia te są dziś ważne dla wszystkich Polaków. Zdecydowana większość z nich jest zdania, iż powinny one stanowić powód do dumy zarówno dla Ślązaków, jak i dla ogółu polskiego społeczeństwa. Połowa wszystkich badanych nie miała wyrobionej opinii na temat podnoszonych współcześnie postulatów zwiększenia autonomii Górnego Śląska w ramach państwa polskiego, choć wśród pozostałych przeważały głosy sprzeciwu. Za zwiększeniem autonomii regionu opowiadają się trzykrotnie częściej osoby, które mają osobiste związki z Górnym Śląskiem i/lub miały powstańca śląskiego w swojej rodzinie.

Opracował

Jonathan Scovil